

Květena České republiky – moderní kompendium naší flóry

„Rostlinstvo každého území je jednou z důležitých součástí přírodního prostředí, ve kterém se rozvíjí život národa a státu.“ Toto je úvodní věta prvního svazku Květeny České republiky, kterou v r. 1988 napsal akademik Slavomil Hejný, ředitel Botanického ústavu tehdy ještě Československé akademie věd. Ten na půdě Botanického ústavu inicioval a zároveň vytvořil podmínky pro realizaci projektu, jehož cílem bylo vydání bezesporu nejobsáhlejší a nejpodrobnější encyklopedie naší flóry. Kromě Botanického ústavu se do projektu zapojila i další významná pracoviště, z těch největších zejména katedra botaniky PřF UK v Praze, Ústav botaniky a zoologie PřF MU v Brně, katedra botaniky PřF UP v Olomouci, Botanické oddělení Národního muzea v Praze a řada menších institucí.

Myšlenka na sepsání moderní květeny našeho území nebyla nová. Brzy po vydání poslední souhrnné květeny tehdejšího Československa (Dostál a kol. 1948–50, Květena ČSR, 1–2) se při Československé botanické společnosti zformovala skupina mladých botaniků, kteří velmi aktivně začali připravovat projekt velké květeny Československa. Hlavním editorem tohoto díla byl navržen František A. Novák, který v r. 1955 publikoval osnovu – Návrh na zpracování Květeny ČSR (Preslia 27: 209–224). Velká květena měla zahrnovat veškeré rostlinstvo bývalého Československa a mít čtyři řady: A – řasy, B – houby a lišejníky, C – mechorosty, D – cévnaté rostliny. Obrovský rozsah díla si lze představit již jen z počtu 20 dílů, do nichž byla encyklopedie rozvržena. Bohužel zůstalo jen u plánů a kompletní dvacetidílná květena Československa nikdy nevyšla. Přesto je nutné zdůraznit, že v rámci přípravy Velké květeny bylo vykonáno mnoho prací, které se později využily v projektu následujícím, jehož počátky lze datovat do r. 1975.

Pod vedením Slavomila Hejného a vedoucího taxonomického oddělení Botanického ústavu Bohumila Slavíka byly zahájeny práce na Květeně České republiky v podobě, jakou ji čtenáři znají dnes. Kompendium mělo být původně členěno do 8 svazků, později bylo nutné poslední

díl rozdělit do dvou, a tak bude Květena ČR devítisvazková. V jednotlivých dílech jsou postupně zpracovávány všechny domácí cévnaté rostliny, dále druhy zdomácnělé, zplanělé a v zemědělství a lesnictví častěji pěstované, pozornost se věnuje i druhům přechodně zavlekaným a méně často pěstovaným okrasným a užitkovým rostlinám. Významnou součástí Květeny jsou originální kresby ilustrátorek Anny Skoumalové-Hadačové a Evy Smrčinové, znázorňující většinu druhů jak v celkovém zhladu, tak v detailech.

Od začátku prací na Květeně v r. 1975 do současnosti bylo publikováno 8 svazků (tab. 1). První z nich vyšel až v r. 1988. Obsahuje část všeobecnou (stručná historie floristicko-fytogeografického výzkumu, neživá příroda ve vztahu k flóře a vegetaci, vegetační a fytogeografická charakteristika květeny ČR, přehled vyšších vegetačních jednotek, regionálně fytogeografické členění ČR, pojetí základních taxonomických kategorií, zásady zpracování českého jmenosloví, obsáhlý terminologický slovník, přehled základní literatury) a část speciální. V té jsou představeny všechny kapradnorostry a nahosemenné a dále 16 čeledí dvouděložných rostlin – z význačnějších např. leknínovitých (*Nymphaeaceae*), čemeřicovitých (*Helleboraceae*), pryskyřníkovitých (*Ranunculaceae*), makovitých (*Papaveraceae*) a jilmovitých (*Ulmaceae*).

V r. 1990 následoval druhý svazek, v němž je zahrnuto 29 čeledí dvouděložných rostlin. Vedle dalších taxonomicky nebo ekonomicky důležitých skupin jsou zde pojednány naše významné dřeviny z čeledí bukovitých (*Fagaceae*), břizovitých (*Betulaceae*), habrovitých (*Carpinaceae*) či vrbovitých (*Salicaceae*). Třetí svazek (1992) obsahuje 17 čeledí. Rodově nejpočetnější (54 rodů) jsou brukvovité (*Brassicaceae*), které zároveň patří mezi ekonomicky velmi podstatnou rostlinnou skupinu.

Počínaje čtvrtým svazkem (1995) se hlavním editorem celého kompendia stal již jen B. Slavík. Ten také zařadil do úvodních kapitol i dalších svazků stať týkající se fytogeografické charakteristiky vybra-

ných taxonů spolu s mapami rozšíření. Čtvrtý díl obsahuje jen tři čeledi – růžovité (*Rosaceae*), sapanovité (*Caesalpinaceae*) a bobovité (*Fabaceae*), z toho první a poslední jsou druhově velmi bohaté a taxonomicky obtížné. Dohromady jde o 65 rodů, z taxonomicky nejsložitějších jmenujme alespoň ostružiníky (*Rubus*), růže (*Rosa*) a mochny (*Potentilla*). V dalším, pátém svazku (1997) je zařazeno 38 čeledí, z nichž jsou bezesporu nejvýznamnější a nejobsáhlejší miříkovité (*Apiaceae*).

Šestý svazek byl publikován v r. 2000 a představuje 23 čeledí dvouděložných rostlin. Z těch podstatnějších uvedme např. mořenovité (*Rubiaceae*), brutnákovité (*Borraginaceae*), krtičníkovité (*Scrophulariaceae*), hluchavkovité (*Lamiaceae*) a z ekonomického hlediska významnou čeleď lilkovitých (*Solanaceae*).

Vydání 7. svazku v r. 2004 se Bohumil Slavík bohužel již nedožil. Tento díl zahrnuje poslední řád dvouděložných (hvězdnicotvaré – *Asterales*) se třemi čeledmi: hvězdnicovitých (*Asteraceae*), ambróziovitých (*Ambrosiaceae*) a čekankovitých (*Cichoriaceae*, vyjma rodu pampeliška – *Taraxacum*). Unikátní je první monografické zpracování taxonomicky obtížného rodu jestřábník (*Hieracium*) pro ČR. To obsahuje 115 druhů a pro některé, zejména horské skupiny z okruhu jestřábníku černavého (*H. nigrescens*) představuje první publikovanou moderní taxonomickou koncepci.

V r. 2010 vyšel 8. svazek, který kromě prvního monografického zpracování 179 druhů rodu *Taraxacum* pro ČR, dále zahrnuje 27 čeledí jednoděložných rostlin (třída *Liliopsida*). Veřejnosti nejen botanické mimo jiné předkládá ucelený taxonomický přehled čeledi vstavačovitých (*Orchidaceae*) pro území ČR. Vzhledem ke kritickému ohrožení mnoha zástupců vstavačovitých, a to nejen u nás, má encyklopedické pojednání jednotlivých druhů velký význam pro ochranu genofondu této důležité světové čeledi.

Devátý svazek se v současné době dokončuje a bude se věnovat posledním čeledím jednoděložných rostlin, z těch nejvýznamnějších jsou to šáchorovité (*Cyperaceae*) a lipnicovité (*Poaceae*). V dosud publikovaných 8 dílech bylo na dohromady 5 005 stranách pojednáno 182 čeledí s 861 rody a 2 952 druhy a na přípravě se podílelo 68 autorů.

Od doby zahájení prací na Květeně se však taxonomický a floristický výzkum nezastavil. Proto se v současné době pracuje na dodatku ke Květeně, který je koncipován jako samostatný svazek. Bude obsahovat zejména informace o taxonech, které byly popsány nebo objeveny od doby původní Květeny (více než 170 taxonů), významné údaje týkající se změny rozšíření v České republice (vyhynutí, zásadní nové nálezy vzácných druhů atd.) a přehled nově zjištěných chromozomových počtů pro taxony z území ČR. Budou zařazeny i kapitoly uvádějící současný přehled endemitů České republiky (k této skupině rostlin podrobně viz článek na str. 168 tohoto čísla *Živy*) a doplněný přehled druhů a poddruhů popsáných z našeho území.

Tab. 1 Přehled svazků Květeny České republiky (Academia, Praha) a počet v nich publikovaných čeledí, rodů a druhů, včetně počtu stran a zúčastněných autorů

svazek	1	2	3	4	5	6	7	8
rok	1988	1990	1992	1995	1997	2000	2004	2010
čeledi	41	29	17	3	38	23	3	28
rody	110	118	131	65	127	138	96	76
druhy	260	411	375	353	335	438	402	378
strany	560	544	544	532	576	770	767	712
autoři	23	26	24	17	23	26	26	29